

Hazırlayan / Havva İşkan - Feyzullah Şahin

Lykia'nın Akdeniz'e Açılan Kapısı

PATARA

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

2020 Patara yılı

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI
Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü

PATARA

Lykîa'nın Akdeniz'e Açılan Kapısı

Editörler
Havva İşkan - Feyzullah Şahin

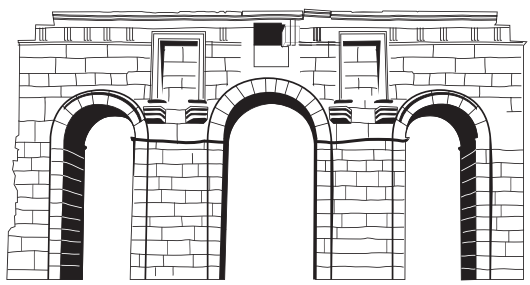

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

© KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3683

TANITIM ESERLERİ DİZİSİ
1

ISBN: 978-975-17-4703-7

Genel ağ: www.ktb.gov.tr
e-posta: yaphaz@ktb.gov.tr

Editörler
Havva İşkan - Feyzullah Şahin

Fotoğraflar
Patara Kazı Arşivi
Mehmet Bayram
Alican Akçöl

Yapım
Sata Design
Grafik Tasarım: Enver Aydın

Baskı
Girişim Matbaacılık
Ser. No: 47852
Büyük Sanayi Samanyolu Cad. No: 35
İskitler/ANKARA
Tel: (0312) 384 22 23

Baskı Yeri ve Tarihi: Ankara, 2020 Aralık

Baskı Adedi: 2.500

İşkan, Havva – Şahin, Feyzullah

Patara Lykia'nın Akdeniz'e Açılan Kapısı / hazırlayan: Havva İşkan – Feyzullah Şahin; fotoğraflar: Patara Kazısı Arşivi, Mehmet Bayram, Alican Akçöl

1. bs. -- Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020.

160 s; renkli fotoğraflar; 27,5 cm.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü; 3683, Tanıtım Eserleri Dizisi: 1

ISBN: 978-975-17-4703-7
Kaynakça vardır.
1. PATARA ANTİK KENTİ 2. LYKİA UYGARLIĞI - AKDENİZ 3. ANTİK KENTLER - TÜRKİYE
1. İşkan, Havva- Şahin, Feyzullah
930.24056411

ÖN SÖZ

Patara… Tarihin görkeminin, coğrafyanın zarafetiyle yarıştığı kadim topraklar. Lykia medeniyetinin başkenti, dünyaya açılan kapısı. Asırların hatta bin yılların hafızası, farklı çağların, medeniyet ve kültürlerin sergi alanı. Böylesi bir zenginliği korumak, tanıtmak, anlatmak gerekiyor. İnsanlığı, ortak mirasının derinliğinde buluşturmak, bu ortaklığın farkındalık ve bilincini yaymak, gelecek kuşaklara da eksiksiz ulaştırmak hepimizin sorumluluğu. Medeniyet mirasımızın her parçası gibi Patara'yı da böyle görüyor, böyle değerlendiriyoruz.

Sayın Cumhurbaşkanımızın 2020'yi Patara Yılı ilan etmesiyle bakış açımızı paylaşmak, Patara Antik Kenti'ni, Troya ve Göbeklitepe örneklerinde olduğu gibi kültürden, sanata; bilimden spora çeşitli alanlardaki etkinliklerle tanıtmak için harekete geçtik. Titiz bir çalışmayla restore ettiğimiz Patara Antik Tiyatrosu'ndan müzikle çıktık yola; tanıtım filmleri, sanat ve spor etkinlikleri ile devam ettik. Kültür, tarih, sanat etkinlikleri olur da kitap olmaz mı? Her yıl Türkiye'nin önemli antik kentleri, ören yerleri ve kültürel miras öğeleri hakkında yayımladığımız eserlerden birinde de Patara'ya açtık sayfalarımızı.

Herkesi Patara'ya davet ederken, bu antik kentin tüm kalıntılarının, onların her birine sinmiş binlerce yıllık yaşanmışlığın geride bıraktığı zengin ruhun, gizlerinin, görkeminin, tarihi ve estetiğinin rehberini de hazırlamış olmaktan memnuniyet duyuyoruz.

Bilmek anlamayı, anlamak sahiplenmeyi, sahiplenmek korumayı beraberinde getirecektir. Ülkemizin sahip olduğu kültür ve medeniyet varlıkları için attığımız her adımda buna inanıyor, gerçekleştirdiğimiz etkinliklerden ortaya koyduğumuz eserlere bu anlayışı güçlendirmek ve yaymak için çalışıyoruz. Bu yolda katkı sunan herkese teşekkür ediyor; Patara kazısına âdeta ömrünü adamış bilim insanlarımız, kazı ve araştırma ekiplerimiz başta olmak üzere, bu eserin hayat bulmasında ve sizlerle buluşmasında emeği geçenlere şükranlarımı sunuyorum.

Mehmet Nuri Ersoy
Türkiye Cumhuriyeti
Kültür ve Turizm Bakanı

SUNUŞ

“2020 PATARA YILI”NDA BİR ANTİK KENTİ TANI(T)MAK

Patara’nın simgelerinden biri olan Kent Kapısı’na bilim ilk kez dokunduğunda, takvimler 26 Ağustos 1988’i gösteriyordu. Yedi yıllık bir izin bekleyişinin ardından bu kadim kentte kazı çalışmalarını başlatan Prof. Dr. Fahri Işık ve küçük ekibi; daha o ilk günde ne büyük bir işe başladıklarının ve ne güçlü bir azim sahibi olmaları gerektiğinin farkındaydılar. Bugün, aradan 32 yıl geçtikten sonra, yıldan yıla büyüyen bir ekiple yalnızca Patara’nın değil, Lykia’nın tarihi de yeniden yazıldıysa, işte bu, bir ekol olmuş Patara ekibinin Anadolu uygarlıklarını bütüncül olarak tarihteki doğru yerlerine koyma yolundaki çabalarının sonucudur.

Tarihçi Livius tarafından “caput gentis Lyciae”, yani Lykia Soyunun Başı/Başkenti olarak tanımlanan Patara, yüzlerce yıl süren bu statüsünün beraberinde getirdiği ve bu kitabın içeriğinde öne çıkanların tanıtıldığı çok özel bir mimari dokuya sahiptir. Lykia Birliği’nin toplantılarına da ev sahipliği yapan Meclis Binası, İmparator Nero Deniz Feneri ve Osmanlı Devleti’nin ilk telsiz telgraf istasyonu, adeta Patara’nın kentsel kimliğinin kronolojik durakları gibidir. Benzersiz topografyasının içine sokulmuş liman halici ve jeostratejik konumu, bu kenti Lykia’nın dünyaya açılan kapısı yapmıştır. Dinler Tarihi açısından merkezî bir öneme sahiptir: Hitit Tanrısı Teşup da buradadır, Homeros tarafından Lykegenes, yani Lykia Soylu olarak tanımlanan Apollon’un antik dünyadaki en önemli kehanet merkezlerinden biri de. Daha MS 3. yüzyılın ortalarında inançları nedeniyle öldürülen St. Leo ve St. Paregorius Katoliklerin, MS 20 Haziran 312’de Patara’da din şehidi olan St. Methodius ise, Ortodoksların en önemli azizlerindendir. Ve nihayet yerli bir ailenin oğlu olarak doğan, bu kentte büyüyen Pataralı St. Nikolaos, Dünya’nın Noel Babası’dır. Unutulmaması gereken bir diğer husus da limanıyla tarihin önemli süreçlerine tanıklık eden ve Kuzey Akdeniz ticaret rotalarının vazgeçilemez duraklarından olan Patara’nın, tarihi ve arkeolojik mirası yanında, başta muhteşem kumsalı ve Kumtepeleri ile carettaları olmak üzere, doğal mirasıyla da eşsiz olduğudur.

2020, Patara için çok özel bir yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Kültür ve Turizm Bakanımız Mehmet Ersoy’un önerisi ve Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan’ın tensipleriyle Patara, 12 Şubat’ta 2020 yılının turizm teması olarak ilan edilmiştir. Kendilerine en içten şükranlarımızı sunuyoruz. Ülkemizde 13 Mart’tan itibaren başlayan Covid-19 salgını kısıtlamalarına rağmen Patara’da yoğun bir biçimde çalışılmış, etkinlikler düzenlenmiş ve tüm zamanların ziyaretçi rekoru kırılmıştır.

Patara Kazısı, 32 yıllık yolculuğunu T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Antalya Valiliği ve Akdeniz Üniversitesi ile birlikte güven içinde yürümüştür; onlarsız olmazdı, kalpten teşekkür ediyoruz. Türk Tarih Kurumu, kazımıza tahsis ettiği elemanlar ve proje ödeneği ile, çalışmalarımızın ilerlemesinin önemli faktörlerindendir; teşekkürü borç biliyoruz. Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya ve Demre müzeleri, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu, Antalya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Kaş Kaymakamlığı ve Kaş Belediyesi de kurumsal destekleriyle her zaman yanımızda olmuşlardır; teşekkürümüz büyüktür. Sponsorluğu ile İş Bankası kazı tarihinde bir ilki gerçekleştirmiştir, teşekkür ediyoruz.

Son teşekkürümüz ise, Patara Kazısı’na yıllardır emek veren pek çok branştan bilim insanlarına, öğrencilerimize, işçilerimize ve bu kitaba donanımlı bilgilerini aktaran meslektaşlarımızadır.

Prof. Dr. Havva İşkan
Patara, 30 Kasım 2020

İÇİNDEKİLER

Ön Söz
Sunuş

Konum ve Tarih 11
Havva İşkan

Gezginlerin Gözünden Patara ve Araştırma Tarihi 23
Erkan Dündar

Tepecik Yerleşimi 29
Erkan Dündar

Kent Kapısı 37
Şevket Aktaş

Tiyatro 43
Mustafa Koçak

Meclis Binası 49
Feyzullah Şahin

Merkez Agora 55
Şevket Aktaş

Liman Caddesi 61
Şevket Aktaş

Yıkanma Kültürü ve Hamamlar 67
Serap Erkoç

Kültler ve Tapınaklar 77
Mustafa Koçak

"Denizcilerin Selameti İçin" Patara Deniz Feneri 81
Havva İşkan

Liman ve Ticaret 87
Erkan Dündar

Mezarlar 93
Fahri Işık

Su Temini ve Kent İçi Su Dağıtım Sistemleri 107
Feyzullah Şahin

Geç Antik Dönem ve Orta Çağ 117
Feyzullah Şahin

Patara Telsiz Telgraf İstasyonu 129
Diren Çakılcı
Havva İşkan

"Karanlık Dönem" Üzerinden Lykia ve Patara'da Karartılan Geçmiş 135
Fahri Işık

Kaynakça 153

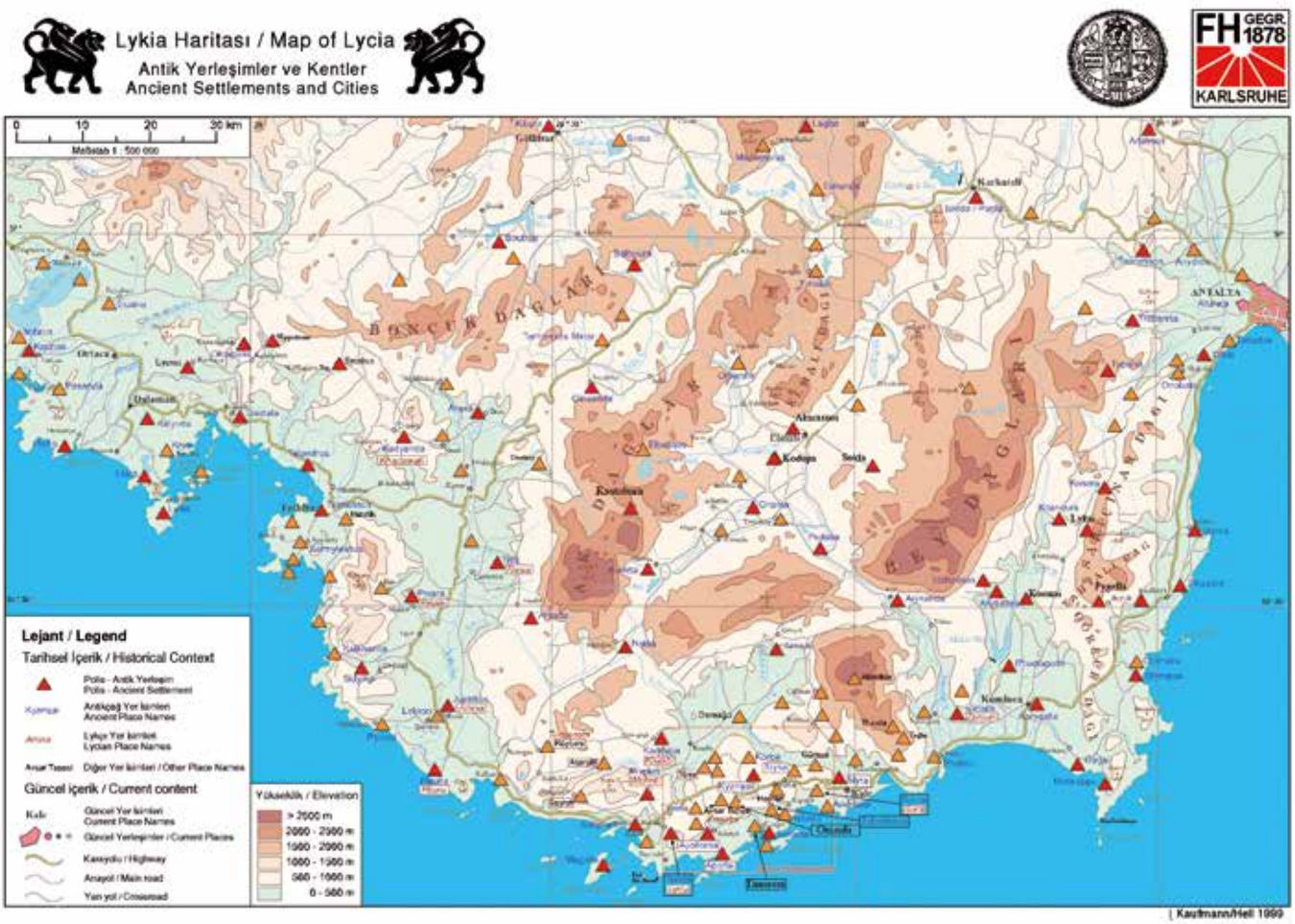

Resim 1: Lykia Haritası. Antik Yerleşimler ve Kentler

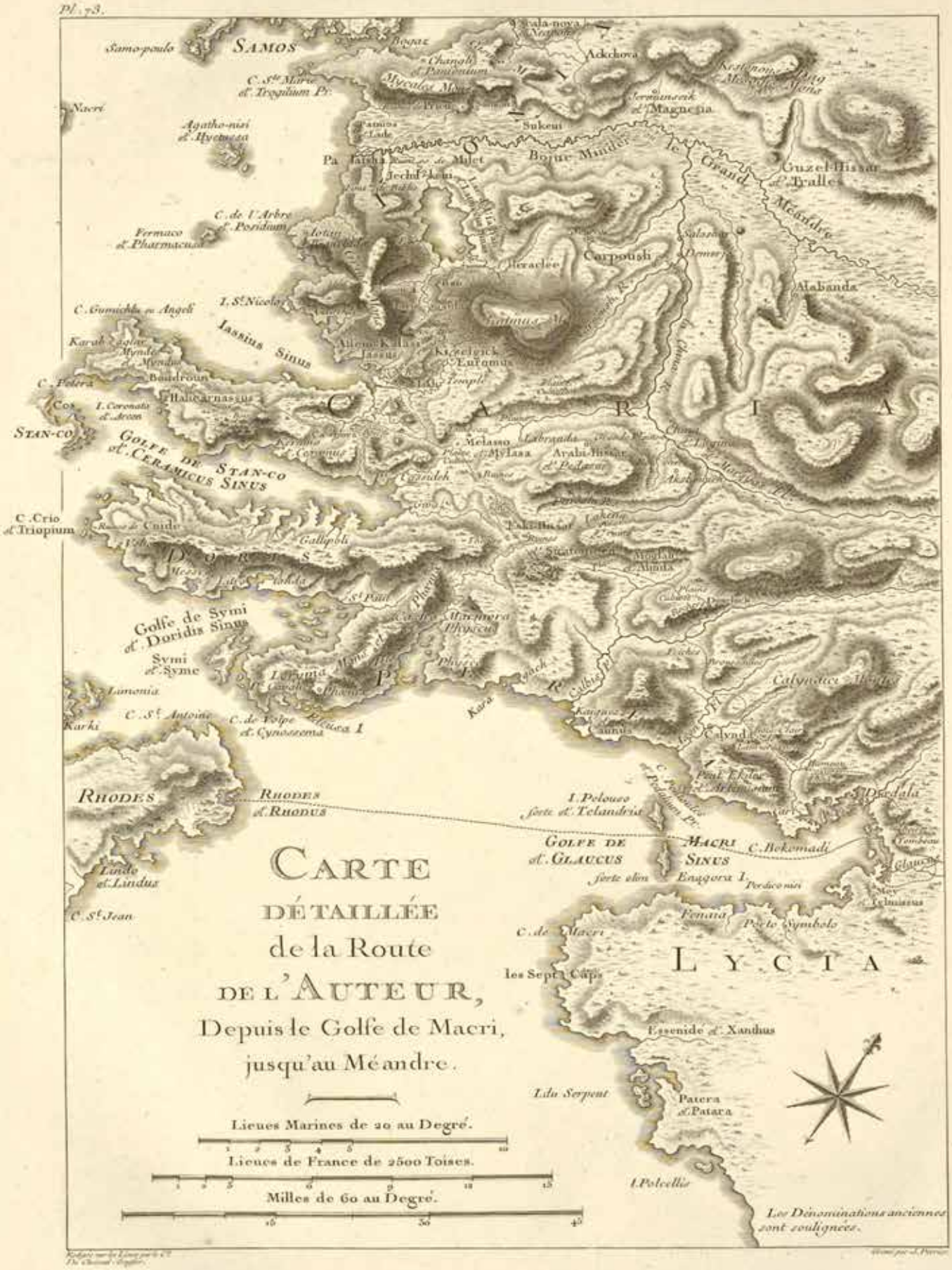

Resim 17: C. Gouffier tarafından hazırlanan, Telmessos ve Patara'yı da içeren ilk Güneybatı Anadolu haritası (Gouffier 1782, pl. 73)

GEZGİNLERİN GÖZÜNDEN PATARA VE ARAŞTIRMA TARİHİ

Erkan Dündar

Patara antik kentindeki araştırmalar, temelini 250 yıl öncesine dayanan uzun bir seyahat, keşif ve çalışma geleneğinden almaktadır. Patara, modern haritalarda ilk kez Fransız büyükelçisi Kont Choiseul-Gouffier'un 1782 yılında yayımlanan *Voyage pittoresque de la Grèce* isimli eserinin ilk cildinde görülür. Aynı zamanda bu çalışma Güney-Batı Anadolu'nun ilk haritasını içermektedir (Res. 17). Aralarında Albay Leake'in de bulunduğu çok sayıda çağdaşı, birbiri ardına bölgeyi ziyaret ederek Telmessos ve Patara'daki anıtları tasvir etmiştir. 1810-1811 yılında Society of Dilettanti tarafından Sir William Gell başkanlığında bir araştırma gezisi gerçekleştirilmiştir. Bu ekibin 1840 yılında yayımladığı kapsamlı çalışmada, kentin detaylı haritası ile ünlü İngiliz mimar Francis Octavius Bedford tarafından yapılan tiyatro, Prostylos Planlı Tapınak (Korinth Tapınağı) (Res. 18), Horrea (depo), Anıt Mezar ve Kent Kapısı'nın (Res. 19) detaylı çizimlerine yer verilmiştir. 1812 yılında aralarında Kaptan Francis Beaufort'un da bulunduğu çok sayıda gezgin Lykia Bölgesi'ni ve Patara'yı ziyaret etmiş, ancak çalışmaları Lykia kıyılarının kısa tasvirleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Resim 18: Korinth Tapınağı (Antiquites of Ionia, chap. 3, pl. 5)

1836 yılında Fransız gezgin Charles M. F. Texier, önceki gezginlere kıyasla daha uzun bir süre Patara'da kalarak, buradaki ve diğer kıyı Lykia yerleşimlerindeki anıtların çizimlerini *Descriptions de l'Asie Mineure* (1849) isimli eserinin üçüncü cildinde

yayımlamıştır. Charles Texier 1836 yılında Patara'ya geldiğinde, antik limanın kuzey ucundaki düzlükte (günümüzdeki Gelemiş Köyü'nde) yörüklerin sökülmüş çadır obasından arta kalanlar dışında insan yaşamına ilişkin bir iz bulamamıştır. Bu dönemde Patara'yı Charles Texier'in gözüyle tanımak çok etkileyicidir:

"…Ayın 9. günü Kalamaki'den (Kalkan) Patara'ya vardık ve beklemeden kalıntılara doğru yürüdük. Güneş yakıcı, basacak sağlam bir zemin bulabilmek zordu. Anıtlar, kaygan kum tepeleri ve omuzlarıma dek çıkan dikenlerle kuşatılmıştı. Sürekli esen batı rüzgârları, liman ağzında giderek yığılan bir kum seti çekmişti. Çıkış bulamayan akıntıların beslediği su birikintisinden oluşan bataklık kalıntıları yutmuştu sanki. Çok geniş bir alana yayılan kentin yapıları arasında bağlar tümden kopuktu. Ulaşabildiklerimizi şöyle bir gördük ve sadece tiyatronun planını çizebildim; şimdiye dek gördüklerimin en iyisiydi (Res. 20). *Kimseler yoktu çevrede oturan. Su ihtiyacımızı uzun aramalar sonucunda bulduğumuz tuzlu bir kuyudan karşılıyorduk. Gecelemek için tiyatroyu seçmiş, büyük çıkış kapısına hamaklar yerleştirmiştik. Uzaklardan gelen çakal seslerinin ürpertici ıssızlığında sakin bir gece geçirmeyi umuyorduk ki ansızın korkunç bir sivrisinek ordusuyla sarıldık. İğnelerini örtülerden bile batırabilen bu azmanlardan bir an olsun kapayamamıştık gözlerimizi. Artık bitkinlikten yataklarımıza girerken, güneşin doğduğunu duyumsuyordum…"*

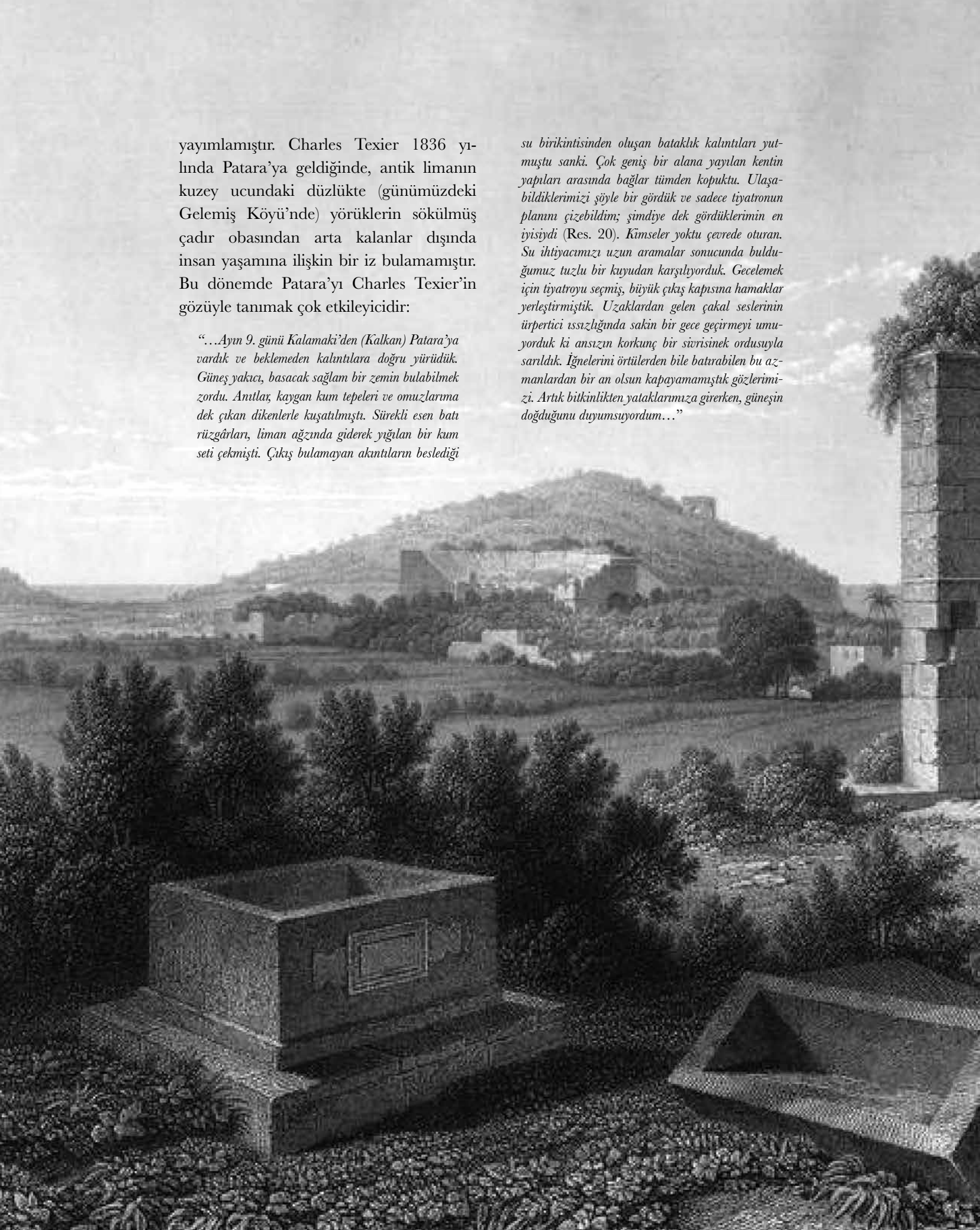

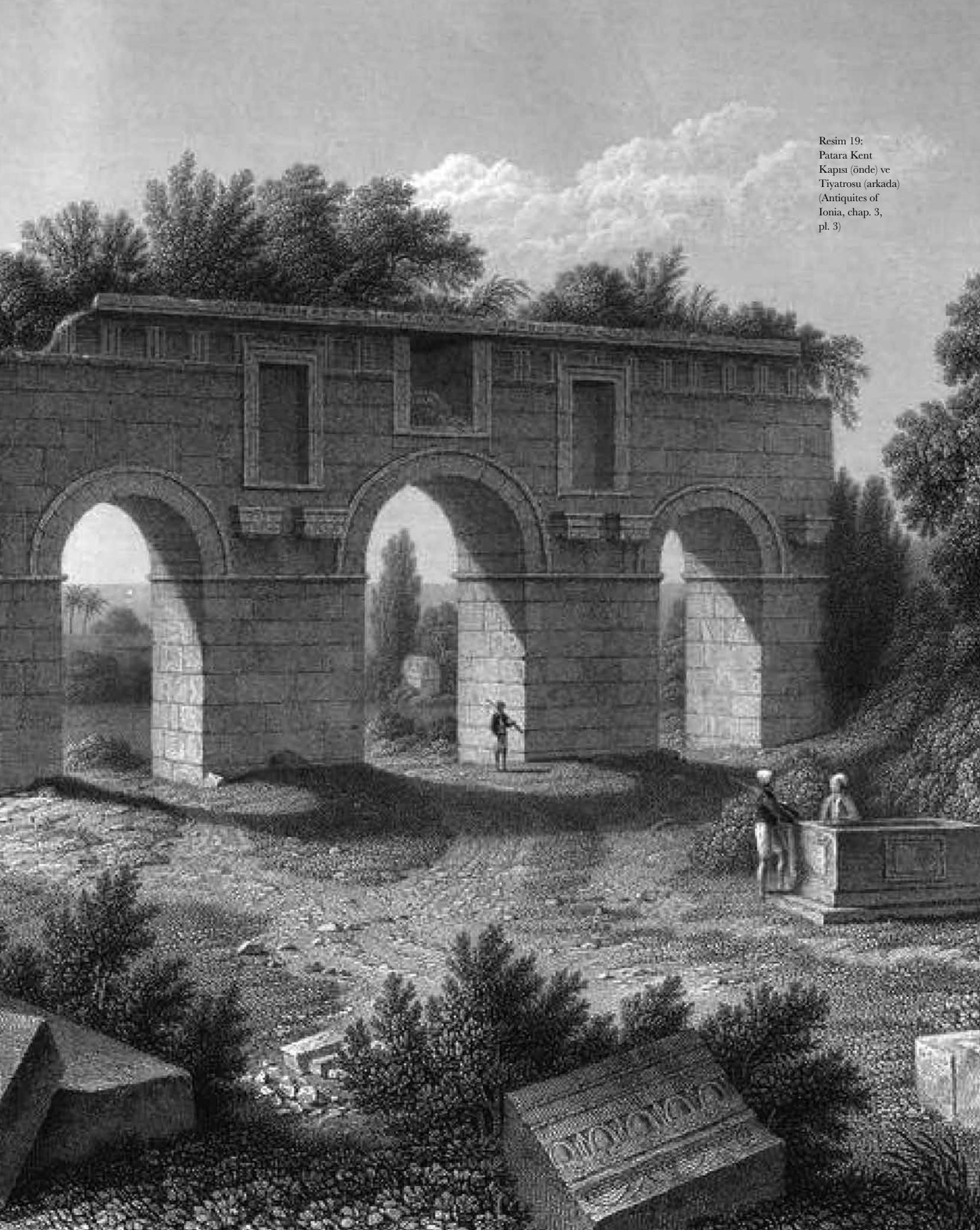

Resim 19:
Patara Kent Kapısı (önde) ve Tiyatrosu (arkada) (Antiquites of Ionia, chap. 3, pl. 3)

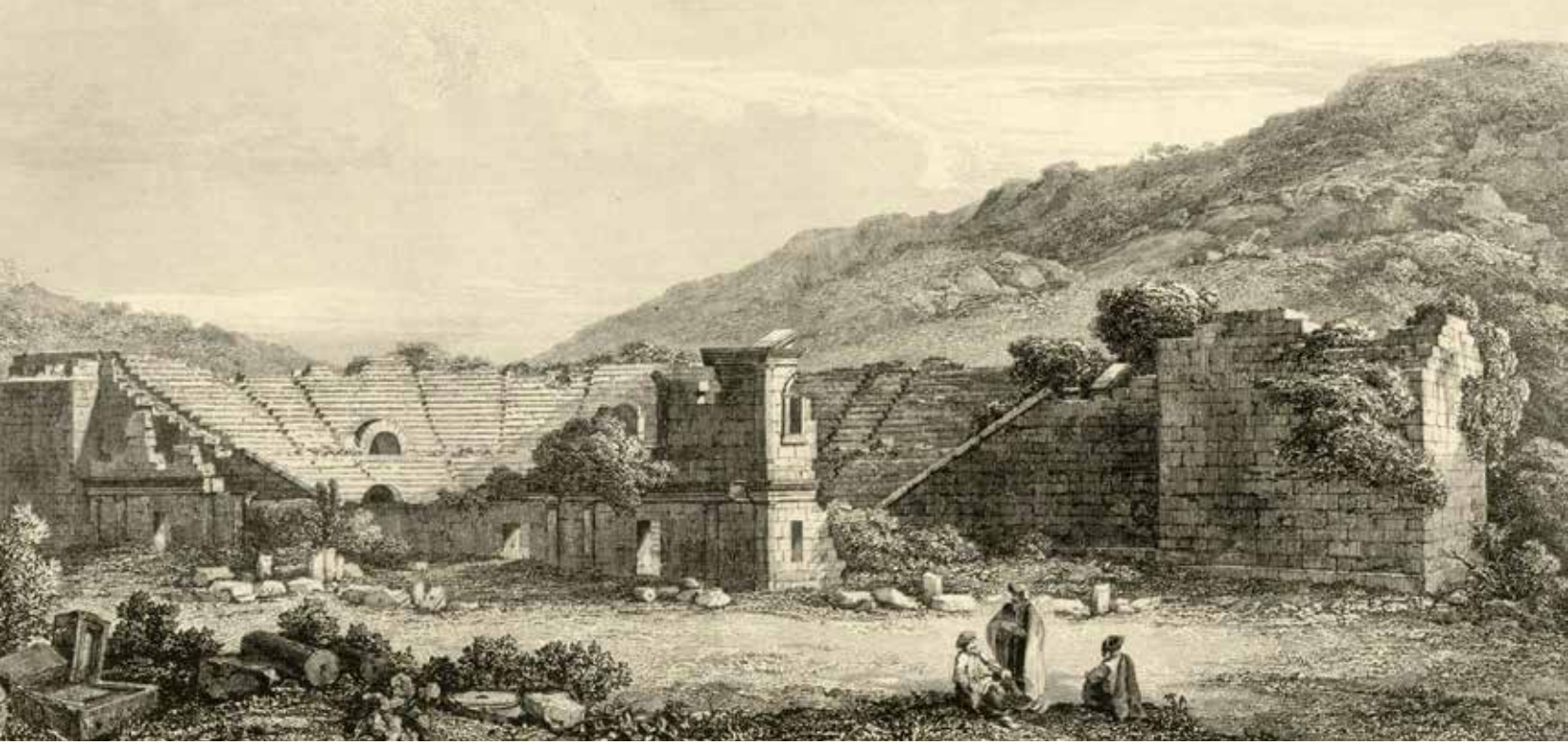

Resim 20: Patara Tiyatrosu (Texier 1849, pl. 180)

Lykia sanatı ve dilini gerçek anlamda keşfetmeyi başaran ise Charles Fellows olmuştur. İngiliz araştırmacı, 1838 baharında Antalya'da bulunan üssünden yola çıkarak Lykia yarımadasını dolaşmış ve Finike, Kaş, Kalkan ve Patara'da molalar verdikten sonra Ksanthos kentini keşfetmiştir. 1842 yılında Thomas B. A. Spratt ve Edward Forbes bölgeye seyahat etmiş ve keşif sonuçlarını 1857'de yayımlamışlardır. Avusturya Bilimler Akademisi tarafından görevlendirilen ve aralarında çeşitli yazıt uzmanlarının da bulunduğu birçok akademisyen ise 1881 yılında Otto Benndorf önderliğinde Lykia Bölgesi'ni ziyaret etmiştir. 1884 yılında *Reisen im Südwestlichen Kleinasien* adı altında yayımlanan araştırma sonuçlarında Patara'nın o dönemde çekilmiş birçok fotoğrafına yer verilmiştir (Res. 21).

20. yüzyılın ilk yarısında, Antik Çağ araştırmaları Ege ve Anadolu'nun batı kıyıları üzerine odaklanmıştır. Dünya savaşları ve aralarındaki dönemin siyasi iklimi, 1950 yılına kadar Lykia ve Patara'da başka çalışmalar yapılmasını engellemişti. 1952 yılında F. J. Tritsch ve arkeolog Ahmet Dönmez tarafından Patara'da bir kurtarma kazısı yapılmış ve çıkarılan eserler Antalya Müzesine götürülmüştür. Bu çalışmanın ardından George Ewart Bean kentte birtakım araştırma gezilerinde bulunmuş ve sonuçlarını *Lycian Turkey: An archaeological Guide* ismiyle 1978 yılında yayımlamıştır. George E. Bean'in çalışmalarının ardından, 1974 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve University of North Carolina at Chapel Hill ortaklığında G. Kenneth Sams tarafından bir sezonluk bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. 1974-1976 yılları arasında Alman arkeolog Wolfgang W. Wurster, Patara'nın ilk kapsamlı kent planını ve haritasını çıkarmıştır. 1980'li yılların ilk yarısında Sevim Buluç tarafından kentte bir diğer yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. 1981 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi adına Patara'da kazı yapmak için Kültür Bakanlığı'na başvuran Fahri Işık'a izin yedi yıl sonra verilmiş ve Patara'nın kazı tarihi de 1988 yılında başlamıştır (Res. 22). 1991 yılından itibaren Akdeniz Üniversitesi adına yürütülen kazılar 2009 yılından günümüze değin Havva İşkan başkanlığında sürdürülmektedir.

Resim 21: 1882 tarihli Patara Kent Kapısı fotoğrafı (Benndorf – Niemann 1884, pl. 36)

Resim 22: 1989 Patara Kazı Ekibi